

специфікою відбування покарання .

На ґрунті необхідного впровадження єдиної системи поглядів та напрямків управління духовними процесами в ЗСУ та інших військових формуваннях України, з дотриманням цілісності нормативно-правового врегулювання щодо реалізації військово-гуманітарної діяльності, положення про організацію та проведення соціально-виховної роботи із засудженими військовослужбовцями, варто визначити комплекс заходів, програм та спеціалізованих методик, рекомендацій щодо форм та методів організації та проведення виховної роботи із суб'єктами його реалізації. Їх втілення реалізовувати протягом усього строку виконання покарання.

Підсумовуючи вищевикладене можна зробити наступні висновки.

Службові обмеження для військовослужбовців в нормативному арсеналі правового регулювання порядку та умов його виконання є доволі обмеженими. Для підвищення ефективності досягнення мети покарання, автором пропонується удосконалити окремі його складові.

Насамперед доцільно уніфікувати строковості прийняття вироку до виконання з визначенням строку його втілення наказом командира військової частини.

З урахуванням необхідності забезпечення цілісності виконання пенітенціарних функцій єдиним органом, варто визначити в межах норм кримінально-виконавчого законодавства повноваження суб'єктів виконання покарання з розподілом функцій між органу його відання.

Засуджений військовослужбовець повинен мати нормативний матеріал з реалізації своїх повноважень, обумовлених специфікою правового статусу.

Запровадити комплексний підхід до реалізації соціально-виховної роботи із засудженими військовослужбовцями, з розробленням науково обґрунтованих методики та програми щодо форм та методів її організації, проведення з орієнтуванням пріоритетності стимулювання бажання у засуджених до законослухняного способу життя, дотриманням правових основ службової діяльності, військової доктрини, законів та положень у військовій сфері для досягнення мети виправлення.

Перспективами подальших розвідок є проведення дослідження щодо необхідності впровадження у чинне законодавство диференційованого підходу щодо призначення службових обмежень з врахуванням особливостей правового статусу військовослужбовців.

Література:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1129-15/page2> (дата звернення : 20.07.2017).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI // Офіційний

веб-портал Верховної Ради України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print1499419164468369> (дата звернення: 20.07.2017).

3. Кодекс исполнения уголовных наказаний Республики Таджикистан : Закон Республики Таджикистан от 06.08.2001 г. (с изменениями и дополнениями по состоянию на 14.11.2016 г.) // «Информационная система «ПАРАГРАФ» URL. http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30586704#pos=0;0 (дата звернення: 20.07.2017).

4. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. № 548-XIV // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/548-14/print1496327457791944> (дата звернення: 20.07.2017).

5. Ніколаєнко Т. Б. Класифікація покарань, що застосовуються до військовослужбовців: поняття, ознаки, проблемні питання // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки. 2017. № 1 С. 119-125

6. Про Концепцію виховної роботи у Збройних Силах та інших військових формуваннях України : указ Президента України від 04.09.1998 р. № 981/98 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL. : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/981/98> (дата звернення: 20.07.2017).

7. Інструкція про порядок відбування покарання засуджених військовослужбовців у виді тримання в дисциплінарному батальйоні : наказ Міністерства оборони України від 18.05.2015 р. № 215 // Офіційний вісник України. 2015. № 53. Ст. 1726.

8. Інструкція про порядок і умови тримання засуджених, узятих під варту та затриманих військовослужбовців : наказ Міністерства оборони України від 26.09.2013 р. № 656 // Офіційний веб-портал Верховної Ради. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1775-13/print1499419164468369> (дата звернення: 20.07.2017).

9. Ніколаєнко Т. Б. Окремі питання організації соціально-виховної роботи із засудженими військовослужбовцями в процесі тримання в дисциплінарному батальйоні // Право і безпека, 2016. № 3 (62). С. 143-150.

*Ніколаєнко Т.Б.,
кандидат юридичних наук, доцент
докторант Національної академії
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького*

*Кабачинський М.І.,
доктор історичних наук, професор
доцент кафедри психології та морально-психологічного забезпечення Національної академії
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
Надійшла до редакції: 25.01.2017*

УДК 343.337

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ, НЕ ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ

Черкасов С. В.

У статті розглядаються особливості міжнародної співпраці у сфері застосування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, аналізується зміст найважливіших міжнародних нормативно-правових актів.

Зазначається, що основним міжнародно-правовим

документом у цій сфері є Мінімальні стандартні правила ООН у відношенні мір, не пов'язаних з тюремним ув'язненням («Токійські правила») 1990 р., які містять звід основних принципів і рекомендацій щодо сприяння використуванню мір, не пов'язаних з тюремним

© С.В. Черкасов 2017

ув'язненням, а також мінімальні гарантії для осіб, відносно яких застосовуються альтернативи позбавленню волі.

Відзначено, що ряд важливих міжнародно-правових документів розроблений в рамках Ради Європи, найважливішими серед яких є Європейські правила щодо громадських санкцій і заходів 1992 р., що на відміну від Токійських правил містять набагато докладніші рекомендації щодо методів роботи виконавчих органів, участі у їхній діяльності громадськості, приватних осіб, щодо кадрів і підбору персоналу служб, виконуючих покарання без ізоляції засудженого від суспільства. Вказується, що з 2010 р. в рамках Ради Європи діє новий стандарт організації національних пробаційних служб - Правила Ради Європи про пробацію, які визначають сферу застосування, основні принципи, організацію та види пробації, правовий статус персоналу служби пробації, його функції.

Звернуто увагу, що оскільки згадані міжнародні стандарти не відносяться до числа міжнародних договорів або загальновизнаних норм і принципів міжнародного права, їх положення можуть бути реалізовані в Україні тільки опосередковано, шляхом включення до вітчизняного кримінального, кримінально-процесуального і кримінально-виконавчого законодавства.

Ключові слова: покарання, альтернативні покарання, покарання, не пов'язані з позбавленням волі, міжнародне співробітництво, міжнародні стандарти поведінки з засудженими, пробація.

В статті рассматриваются особенности международного сотрудничества в сфере применения наказаний, не связанных с лишением свободы, анализируется содержание важнейших международно-правовых актов в этой сфере - Минимальных стандартных правил в отношении мер, не связанных с тюремным заключением («Токийских правил») 1990 г., Европейских правил в отношении общественных санкций и мер 1992 г., а также Правил Совета Европы о пробации 2010 г.

Ключевые слова: наказание, альтернативные наказания, наказания, не связанные с лишением свободы, международное сотрудничество, международные стандарты обращения с осужденными, пробация.

The article considers the peculiarities of international cooperation in the sphere of application of punishments not related to deprivation of liberty, examines the content of key international legal instruments in this field, the standard Minimum rules in respect of measures not involving imprisonment ("the Tokyo rules"), 1990, European rules for public sanctions and measures 1992 and the Rules of the Council of Europe probation 2010

Key words: punishment, alternative punishment, punishment not related to deprivation of liberty, international cooperation, international standards of treatment of prisoners, probation.

Постановка проблеми. Кримінальне покарання, як і раніше, виконує помітну роль в механізмі формування і реалізації кримінальної політики української держави. Проте застосування покарання як найгострішого прояву кримінальної політики вимагає обачного підходу, враховуючи, що воно, разом з позитивними моментами, містить і ряд безумовних витрат. У цьому плані достатньо серйозною є проблема позбавлення волі. Будучи необ-

хідним заходом підтримки законності і правопорядку, особливо в плані захисту від найбільш суспільно небезпечних посягань, позбавлення волі пов'язане з численними соціально-економічними, соціально-психологічними, демографічними і медичними витратами, які ставлять на порядок денний питання про скорочення об'ємів його застосування і пошуку шляхів розширення застосування альтернативних мір покарання.

Актуальність дослідження, таким чином, визначається все зростаючим значенням покарань, альтернативних позбавленню волі, що відображає загальні процеси демократизації і гуманізації всіх сторін життя суспільства.

Неодмінною умовою успішного впровадження системи альтернативних мір покарання є активна взаємодія держав у цьому напрямку на універсальному та регіональному рівнях, формування системи міжнародно-правових стандартів забезпечення прав засуджених до таких покарань, а також приведення національного законодавства та практики його застосування у відповідність з цими стандартами.

Дослідження за темою. Теоретичним основам призначення і виконання альтернативних покарань, міжнародно-правовим стандартам їх застосування присвячено роботи Л.В. Багрій-Шахматова, М.І. Бажанова, І. Г. Богатирьова, О.І. Богатирьової, І.М. Гальперіна, В.М. Дрьоміна, О.І. Зубкова, С.І. Комарицького, О.С. Міхліна, О.В. Старкова, В.М. Трубникова, С.Ф. Мілюкова, О.С. Степанюка, В.І. Тютюгіна, Г.Ф. Хохрякова, О.Л. Цветіновича, І.С. Яковець та інших дослідників.

Метою статті є розгляд особливостей міжнародної співпраці у сфері застосування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та аналіз змісту найважливіших міжнародних нормативно-правових актів.

Викладення основного матеріалу. Ще з кінця ХІХ століття на перших міжнародних тюремних конгресах почало обговорюватися питання про недоцільність широкого застосування покарання у виді позбавлення волі і почали робитися спроби пошуку альтернатив цьому виду покарання. Починаючи з 1955 р. ці питання з новою силою стали обговорюватися на міжнародному рівні у рамках ООН на конгресах з попередження злочинності і поведінки з правопорушниками. Конгресами постійно зверталась увага на перевагах покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, підсумковими резолюціями державам рекомендувалось розширяти застосування альтернативних тюремному ув'язненню санкцій і проводити інтенсивний пошук надійних видів альтернатив.

У підсумку, резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 45/110 від 14.12.1990 прийнято Мінімальні стандартні правила ООН у відношенні мір, не пов'язаних з тюремним ув'язненням [3], що містять звід основних принципів щодо сприяння використуванню мір, не пов'язаних з тюремним ув'язненням, а також мінімальні гарантії для осіб, відносно яких застосовуються альтернативи тюремному ув'язненню. Правила розроблено Інститутом Азії і Далекого сходу при ООН в Токіо. Звідси витікає їх скорочена назва - «Токійські правила».

Токійські правила поширюються на всю сферу кримінальної юстиції (від стадії порушення кримінальної справи до подальшої ресоціалізації винного).

Правила мають рекомендаційний характер і повинні застосовуватися з урахуванням політичних, економічних, соціальних і культурних умов кожної країни, а також цілей і задач її системи кримінального правосуддя (ст. 1-2 Правил). Правила передбачають широкий діапазон

мір, альтернативних тюремному ув'язненню (ст. 8.2): усні санкції, такі, як зауваження, догана і попередження; умовне звільнення від відповідальності; покарання, пов'язані з поразкою в громадських правах; економічні санкції і грошові покарання, такі, як штрафи (разові і у розмірі денної зарплати); конфіскація або постанова про експропріацію; компенсація жертві; умовне покарання або покарання з відстрочкою; умовне звільнення і судовий нагляд; ухвала про виконання суспільно корисних робіт; направлення до виправної установи з обов'язковою щоденною присутністю; домашній арешт; будь-який інший вид поведінки, не пов'язаний з тюремним ув'язненням; будь-яке поєднання перерахованих вище мір.

Після вступної частини, що містить загальні положення, Токійські правила зупиняються на стадії попереднього слідства, де рекомендують поліції, прокуратурі та іншим правоохоронним органам, що займаються розслідуванням злочинів, звільняти правопорушників від кримінальної відповідальності у випадках відсутності необхідності застосування до них заходів покарання в цілях захисту прав жертви, суспільства і попередження злочинності. Правила указують, що попереднє ув'язнення повинно використовуватися як крайній захід і орієнтують суди і правоохоронні органи на широке застосування альтернатив попередньому ув'язненню.

На стадії судового розгляду Токійські правила рекомендують суду зосереджувати підвищену увагу на характеристиці особистості підсудного, з метою чого пропонують (по можливості) проводити соціальне обстеження особистості зі складанням і аналізом відповідної доповіді.

Правила розглядають період після виголошення вироку і можливість заміни позбавлення волі альтернативними мірами після виголошення обвинувачувального вироку.

Нарешті, Правила визначають вимоги, які повинні пред'являтися до поведінки з правопорушниками при застосуванні альтернативних мір. На всіх стадіях повинна забезпечуватися пошана людської гідності правопорушника. Правила повинні застосовуватися без якої-небудь дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, статі, віку, мови, релігії, політичних та інших переконань, національного або соціального походження, власності, місця народження або іншого стану.

У процесі застосування не пов'язаних з тюремним ув'язненням заходів дотримується право правопорушника на особисте життя, а також право на особисте життя сім'ї правопорушника. Особова справа (дос'є) правопорушника повинна вестися суворо конфіденційно. Доступ до нього обмежується особами, що безпосередньо займаються розглядом справи, або іншими належним чином уповноваженими особами.

При призначенні і застосуванні альтернативних мір правопорушнику повинна бути забезпечена можливість звернення із запитом або скаргами до судового або іншого компетентного незалежного органу.

Пильну увагу Правила надають нагляду за правопорушниками, який відповідно до ст. 10.1 має на меті скоротити рецидив правопорушень і сприяти такому включенню правопорушника в життя суспільства, який би звів до мінімуму вірогідність повторного вчинення злочинів. Для кожного окремого випадку рекомендується передбачати найприйнятніший вид нагляду і поведінки, який періодично слід переглядати і за необхідності корегувати. В рамках конкретної не пов'язаної з тюремним ув'язненням міри розробляються і здійснюються такі заходи, як індивідуальна робота, групова терапія, про-

грами за місцем проживання правопорушника і особливе поведінка з різними категоріями правопорушників.

Токійські правила передбачають можливість зміни або скасування мір, не пов'язаних з тюремним ув'язненням, при порушенні умов, що підлягають виконанню правопорушником. При цьому Правила обумовлюють, що сама по собі неефективність міри, не пов'язаної з тюремним ув'язненням, не повинна автоматично призводити до застосування тюремного ув'язнення. У цій ситуації компетентний орган повинен розглянути питання про застосування іншої не пов'язаної з тюремним ув'язненням міри, і покарання у виді тюремного ув'язнення може бути застосоване лише після того, як всі відповідні альтернативні міри будуть вичерпані.

Особливе значення надається Правилами кваліфікації персоналу, що веде роботу з засудженими без позбавлення волі. Наголошується на необхідності забезпечити його професійну підготовку, відповідне службове положення, належні оклади і пільги і надавати широких можливостей для просування по службі.

Токійські правила рекомендують заохочувати участь громадськості в процесі застосування мір, не пов'язаних з тюремним ув'язненням, яке слід розглядати як надання членам суспільства можливості зробити свій внесок у справу захисту інтересів суспільства. Правила орієнтують на регулярне проведення конференцій, семінарів, симпозіумів та інших заходів, які сприяють усвідомленню громадськістю необхідності її участі у справі не пов'язаних з тюремним ув'язненням мір, а також на широке залучення засобів масової інформації з метою вироблення у громадськості конструктивного підходу до альтернативних заходів. Окремо рекомендовано добровольцям, що беруть участь у роботі із засудженими, пройти необхідну підготовку, страхуватися від нещасних випадків, тілесних ушкоджень при виконанні своїх обов'язків. Їм необхідно відшкодувати дозволені витрати, які вони несуть при виконанні своєї роботи.

Правила рекомендують державам регулярно проводити дослідження проблем заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням і з урахуванням їх результатів планувати і здійснювати відповідні програми щодо широкого впровадження альтернативних мір у практику судових і правоохоронних органів.

Серед інших прийнятих в рамках ООН документів, які стосуються окремих питань застосування альтернативних покарань щодо деяких категорій правопорушників, слід зазначити, зокрема, Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») 1985 р. [4] та Правила ООН щодо поведінки з жінками-в'язнями та заходів, не пов'язаних з позбавленням волі, по відношенню до жінок-правопорушниць 2010 р. [5].

Ряд важливих міжнародно-правових документів розроблено в рамках Ради Європи - Європейська конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками від 30.11.1964 р. [1], Резолюція (65) 1 про відстрочку вироку, пробацію та інші міри покарання, альтернативні ув'язненню, Резолюція (76) 10 про деякі міри покарання, альтернативні ув'язненню. Ці нормативні акти, проте, торкалися лише окремих аспектів проблеми. Тому 19.10.1992 Комітетом Міністрів Ради Європи прийнято рекомендацію № R (92) 16 «Європейські правила щодо громадських санкцій та заходів» [2], які покликані стати основою для національних законодавчих органів і практиків країн Європи

щодо застосування мір, не пов'язаних з позбавленням волі. Важливим є те, що, на відміну від Токийських правил, Європейські правила містять набагато докладніші рекомендації щодо методів роботи виконавчих органів, участі в їх діяльності громадськості, приватних осіб, про кадри і підбір персоналу служб, виконуючих покарання без ізоляції від суспільства.

З 2010 р. в рамках Ради Європи діє новий стандарт організації національних пробаційних служб - Правила Ради Європи про пробацію, прийняті Рекомендацією Комітету Міністрів Ради Європи від 20.01.2010 № CM/Rec (2010)1 [6]. Правила визначають сферу застосування, основні принципи, організацію та види пробації, правовий статус персоналу служби пробації, його функції. Правила Ради Європи про пробацію стали основою для створення національної системи пробації в Україні.

Згадані міжнародні стандарти (окрім Європейської конвенції про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками) мають рекомендаційний характер і не відносяться до числа міжнародних договорів або загальновизнаних норм і принципів міжнародного права. Тому їх положення можуть бути реалізовані в Україні тільки опосередковано, шляхом включення до вітчизняного кримінального, кримінально-процесуального і кримінально-виконавчого законодавства.

Висновки. У підсумку дослідження необхідно зазначити, що співробітництво держав в рамках Організації Об'єднаних Націй і Ради Європи щодо формування міжнародно-правових стандартів застосування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, є неодмінною умовою успішної політики держави у протидії злочинності.

Подальше приведення кримінального та кримінально-виконавчого законодавства у відповідність до вимог європейських стандартів, активізація та поглиблення співпраці з ООН та Радою Європи є неодмінними умовами ефективності процесу впровадження покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

Перспективними напрямками подальших досліджень вбачаються пошук нових шляхів вдосконалення каральної політики держави з урахуванням світового та європейського досвіду.

Література

1. Європейська конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками

[Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_007

2. Європейські правила щодо громадських санкцій та заходів: Рекомендація № R (92) 16. Прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 19 жовтня 1992 р. // Європейські громадські санкції та заходи (матеріали семінарських слухань 11-12 квітня 2000 р.). - К., 2000. - С. 5-25

3. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций в отношении мер, не связанных с тюремным заключением (Токийские правила): Приняты 14.12.1990 Резолюцией 45/110 Генеральной Ассамблеи ООН [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_907

4. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних («Пекинские правила») от 29.11.1985 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_211/page

5. Правила Организации Объединенных Наций, касающиеся обращения с женщинами-заклученными и мер наказания для женщин-правонарушителей, не связанных с лишением свободы («Бангкокские правила») от 21.12.2010 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/bangkok_rules.shtml

6. Рекомендація CM/Rec (2010)1 Комітету Міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробацію: Прийнята Комітетом Міністрів 20 січня 2010 року на 105-му засіданні заступників Міністрів [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://kvs.gov.ua/rekomendacia_2010.pdf

*Черкасов С.В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національного університету «Одеська юридична
академія»
Надійшла до редакції: 04.02.2017*

УДК 343.8(477)

ЩОДО ДЕЯКИХ НАПРЯМІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ВИХОВНИХ КОЛОНІЙ ПО ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ БЕЗПЕЧНИХ УМОВ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

В статті піддано аналізу діяльність персоналу виховних колоній, що спрямована на забезпечення безпечних умов життєдіяльності у зазначених кримінально-виконавчих установах, визначені основні проблемні питання з означеної тематики дослідження, а також розроблені науково-обґрунтовані заходи щодо їх вирішення по суті.

Ключові слова: безпека; життєдіяльність; засуджений; персонал виховних колоній; позбавлення волі; забезпечення; право особи.

В статье подвергнуты анализу деятельности
© Я.О. Ліховіцький, 2017

персонала воспитательных колоний, направленная на обеспечение безопасных условий жизнедеятельности в указанных уголовно-исполнительных учреждениях, определены основные проблемные вопросы по указанной тематике исследования, а также разработаны научно-обоснованные меры по их решению по существу.

Ключевые слова: безопасность; жизнедеятельность; осужден; персонал воспитательных колоний; лишения свободы; обеспечения; право лица.

The article is subjected to analysis of activity of
**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**